

קמז אה"ח דע אדוני המלך שמלכותך רחוק מאד ממדינת איברוס"ה אשר היא אם ואוצר התכמות ואילו שמעת מענות חכמיה אפשר שתחזיק נסברתם ואם תרצה לשמוע אערוך לפניך מענת סברא זו ואולי תישב בעיניך :

קיז אה"כ הבינני ואשמעה דבריך :

קיח אה"ח היכן הוא מושב המוח :

קיט אה"כ ולמה תשאלני זה. והלא אפילו נער בן יומו יודע שמושבו בראש שהוא המדור העליון כי שם ביתו :

קכ אה"ח והריאה והלב איה מקום דירתם :

קכא אה"כ גם זה יודע לכל שמושבים בחוה דהיינו במדור האמצעי :

קכב אה"ח והכבד והמחול וקרבים ובני מעים היכן הם :

קכג אה"כ במדור התחתון של הגוף :

קכד אה"ח ומי ספריד בין אלו לאלו :

קכה אה"כ הצר או מרפש הכבד הוא ספריד בין מדור האמצעי אשר בו כלי הנשימה. ובין מדור התחתון אשר בו כלי המזון והעיכול :

קכו אה"ח הירואה אתה שהם נתונים כסדר הזה בגופך ובגופי ובגופי כל הצבים עלינו ונגופי כל בני אדם :

קכז אה"כ כך הוא בודאי בלי ספק :

קכח אה"ח ודילכא יש אדם שמוחו בחוה. וכבדו בראש. ולבו בכרס ; **קכט** אה"כ א"א כומר כן. שהרי בעלי מלאכת הניתוח מנתחים בכל יום נבילות בני אדם ורואין שכולכ יצירתם אתת ושויין בצורת

והנתת איברים הפנימיים כשם ששווי בצורת והנתת החיצונים :

קל אה"ח הארץ אשר אנחנו יושבים עליה היא כוכב. ובה ימים ונהרות והרים ובקעות ובעלי חיים מדברים ושאינם מדברים וד' תקופות

השנה. למה לא ימצא כזה בשאר כוכבי לכת שהם כיכבים כמזה :

קלא אה"כ מעולם לא חשבתי שמענת התוכנים האחרונים הן מיוסדות על עמודי הסברא :

קלב אה"ח ודאי שמתקבלות אל הסברא אבל אין אנו יכולים להחזיק

במונח הזה במה שהוא מבטל תנועת השמש דביהושע כתיב (שם ז') שמש בגבעון דום וכתיב ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא כיום תמים. הרי שסובב והולך כשאר כוכבי לכת. ואעפ"י שבעלי הסברא הזאת נתהבשו לתרץ הקושיא לריק יגעו כי אין תשובתם מספקת לכן נמשתיה ונרשתיה מהסתמח בנחלת ה' :

קלג אה"כ אנא הודיעני תוכן תשובתם :

קלד אה"ח אמרו שהנביא אמר שמש בגבעון דום מפני המון העם דס"ל שהשמש מהלך ואינו יודע תנועת הארץ :

קלה אה"כ אין ממש בתשיגה זו ובכן הנה אנכי עמך שהמונח הזה פגול הוא לא ירצה במה שאמר שהשמש קבוע בלי תנועה. אבל תאבה נפשי לדעת התאמין במי שאמרו שהכוכבים הם עולמות מיושבים :

קלו אה"ח דערי נוחה כזה מאד. כי אני שותה בצמא את דברי חז"ל שלמדנו. ר' מאיר אגוז מצא תוכו אכל קליפתו זרק. וכן ראוי לנו לעשות

לעשות בסברות חכמי האומות שכל מה שהיא מנגד לתורת הקדושה והתמימה. בין שבכתב בין שבעל פה. לכל להאמין אבל מה שאינו נגד דבריה ולא נגד פירושה הרשות ביד כל ישראל להאמין או למאן בו לפי שכלו. ובכן כיון שאין שטן ואין פגע דע להאמין שכל הכוכבים בין המהלכים בין הקבועים בגלגל השמיני הם עולמות אשר בהם מכל בעלי חיים בצדקתה החוקתי ולא ארפה. ואפשר שלזה כיונו רז"ל כשכתבו בסוף מסכת עוקצין עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות ; קלו אה"כ אין מדבוי חז"ל ראייה מספקת כי שמא כונתם על עולמות רוחניים ;

קלה אה"ח לכן טענתי בלשון שמא ולא בלשון ברי ;

קלמ אה"כ כך מיטל על איש הירא את דבר ה' כמ"ד ;

קמ אה"ח זכרתי ימים מקדם אשר ראיתי בימי חרפי במ' המליץ ;

דברים נשנים אל הסברא הזאת ;

קמא אה"כ יבוא נא דבר החכם וכבדנוך ;

קמב אה"ח נשא משלו על הגרמים השמימיים ויאמר. ואף גם זאת ביכולת הטביעים בוראם בגזרתו היקרה נתנם בחילוף מצבים ומהלכים הפכיים מחייבי פעלים בשכלים בהנחת גופים שובתים סתים ונתינת הכנות לקבל צורות להשיב מתלבש המתבייש כמערומויו. לא שלכך נוצרו לעבוד יצורים אובדים שהמה נכבדים מהם ונבוהים עליהם. חלידה ליוצרים להכניע היקר לוולל והעומד לאובר. ולא יחשב פועל הכח שיכין כלים ועשרת אלפים ככר כסף לעשות מחט ברזל אחד. אבל בראש כתבונה בתכונה לא ידעה בלתו אשר דרך סבובם ולכתם לעשותם מלאכתם. הוכן להם מן הטוב שיעור רחב ידים כיר אלהיהם השיבה אשר כן יסד וישבעו ויותרו כדבר ה' יוקח להם מיטב השפע ראשונה לתתם יושבים ראשונה במלכות כל המלאכה נמבזה ונמס השליכו ארצה. ותבל ובניה תחיה בנותר ;

קמג אה"כ החכם המליץ הזה אינו אומר כלום לענינו ;

קמד אה"ח אדרבא דבריו הם העיקר שהכל תלוי בו מפני שאין השכל סובל שהבורא יתברך ויתעלה שמו ברא ויצא גופים גדולים ויקרים מהארץ אלף אלפי אלפים פעמים להאיר לדריים עליה בלבד. ובפרט מספר עצום ונורא של כוכבים התלויים בגלגל השמיני אשר אין להם יחס ולא שפע בארץ אלא להורות לבני אדם עיצם יכלתו וחכמתו יתברך. א"כ צריך לומר שנבראו לאיזה ענין אחר ג"כ והיא לא העלהו על ספר כי בימיו זה קרוב לארבע מאות שנה היו כל באי עולם מאמינים בדברי ארסטו כאדו רוח ה' דבר בו. אבל קרוב לימים האלו ולזמן הזה כק"ן שנה קמו עליו אנשים חכמים ונבונים ויאמרו מה נשתנה הפילוסוף הזה מכל הפילוסופים. ולמה נאמין בדבריו אשר מסקבת שכלו חוצבו. וכי לו לבדו נתכנו עלילות ה' הלא גם לנו לבב כמוהו לרדת לעומק חכמת הטבע נחפשה דרבו ונהקורה אם כנים דבריו או אם אסף רוח בחפניו. ויבדקו ספריו בדרישות וחקירות וימצאו בהם כמה וכמה ענינים שהן נגד החוש וימרדו בו ויאמרו אין לנו חלק בארסטו ולא נחלה בתכמתו. שאינה אלא ריבוי דברים ומיעוט ענינים ויעמדו וימציאו חכמה חדשה קרובה אל השכל ומכוונת אל החוש כל מה שאפשר ובה סותרים דברי אריסטו ודברי התוכנים הראשונים. ובפרט סברת האומרים שצורות הגלגל השמיני משפיעים

משפיעים ע"י אורם אל כל יושבי תבל. והעלו שכוכבי הגלגל ה הוא וכסיליהם כל אחד מהם הוא שמש המאיר ומחמם לעולם שתחתיו אשר אינו נראה לנו סרוב ריחוקו ממנו ושהאיר המועם היוצא לנו מהם אינו לא לעזר ולא להועיל לארץ הלזו אשר אנו יושבים בה. ואפשר שהחכם המליץ לא ידע מזה סאומה ולכן לא העלהו על ספר. אבל בודאי שהוא חושב שיש להם איזה תועלת גדול אשר נעלם ממנו :

קמח אה"כ לפי דעתי זוהי סברא נכונה ומתקבלת אל השכל :

קמו אה"ח הנה אריסטו וסיעתו חושבי' שהכוכבים הזנבוי' נעשי' ונוצרי' מציפורים המים יבשים ושמיים אשר מתלהבים מנציצי השמש הסבים בהם או מלהבות האש היורדים מיסודו העומד תחת גלגל הירח וזה נעשה בחלק היותר גבוה מהאוויר אשר הכוכב תלוי. עומד כל זמן שעולה לו סוף מהארץ וכשהקיסורים הולכים ומתמעטים כתנונה והולך עד כלותו והיה לאין :

אמנם רוח אחרת היתה עם האתרוגים שהם חושבים שגלגל השמיני כולו אויר זך ודק ובהיר וספירי ושם תלויים כל הכוכבים בין שגלויים לנו ובין שאינם גלויים לנו. והכוכב הזנבוי נברא עם שאר הבריות בששת ימי בראשית. אך יש לו גלגל פרטי אשר בו מתעדה בנובה רומו ומתעלם ממנו ואינו נראה אלא לסוף שנים אשר עדין לא נודעו מספרם ובהגיע תור זמנו יורד והולך אל שפל רומו ומתקרב אל הארץ באופן שיראה וימצא סכל יושבי חלד ומביאין ראיה לכברתם ואת סמה שהתוכנים סדרו בכליהם ומצאו שלפעמים הוא גבוה מהלבנה ופעמים מהחמה. ועתה הגע עצמך שיש בין בני עמנו שני אנשים אחד חושב שהכוכב הזנבוי נעשה מקיטור הארץ כאריסטו. והאחר שהוא כוכב נברא מאת השי"ת כשברא את העולם. סי משניהם תחזק למין :

קמו אה"כ אין זו שאלת איש נבון ותכם כמך. יען שחובת כל איש אשר בשם ישראל יכונה להאמין שהקב"ה ברא הכל מהאין המוחלט והגמור ביכולתו הבלתי בעל תכלית ודוקא בתחלת הבריאה כגון שמים וארץ ואור וכו' אבל אה"כ ואפילו בששת ימי בראשית אעפ"י שנאמר בהם ברא היינו יש מיש שנ' (בראשית א') ויברא אלהים את האדם בצלמו וכתוב (שם) וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה. ואחז"ל שהבהמה נבראת מן היבשה ולפיכך הברשה בשני סימנין. עופות מן הרקק ולפיכך הכשרן בס' א'. דגים מן המים לפיכך הכשרן בלא כיום. וכל אלו נבראו בששת ימי בראשית ואמרו שהיו יש מיש. ועכשיו כל סגמט הפילוסופים אינה אלא לבקש ולידע מאיזה חומר לקח הקב"ה לעשות ד"ם ברקים וועמים ומטר ושלג וברד וכו' וכיון שכן למה אקרא בשם מין למי שיאמין שהקב"ה משתמש ממין חומר זה או ממין חומר אחר או אם הכוכב הזנבוי נעשה מקיטור הארץ או נברא עם יתר הכוכבים :

קמח אה"ח ברוך ה' אלהי ישראל אשר הוסיף על מכסיס המלכות אשר חנן לך הוד ומכסיס חכמה כי כל דברך אין אלא בשכל ובינה עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע. ודע כי השאלות שהקדמתי אינן אלא להיכיה מה שהוכחת ולאסת מה שמענת אבל אתה אדוני המלך תחכם בדקית עיונך ובבהירות זכות שכלך. עוד אני מדבר ואתה תשמע ועליך נאמר (משלי א') ישמע חכם ויוסף לקח :

קמו אה"כ לזכות שכלך וליושר סברתך נאזה תהלה. והנה כבר למרתט

רבינו איך ראוי להתנהג לאיש אשר הגדת אלהיו בקרבו בסכרת הפילוסופים למען לא ימעדו אשוריו (סי' ק"ט) באסונת תורתנו הקדושה. אמנם אשאלך והודיעני מה יתרון לחכמי ישראל על פילוסופים כיון שהלכו חכמים והללו חכמים מה נשתנו אלו מאלו:

קנ"א אה"ח יש יתרון לחז"ל על הפילוסופים כיתרון האור מן החשך ;
קנ"ב אה"כ ובמה יודע אפוא היתרון הזה :

קנ"ג אה"ח אלולי יראתי להיות עליך למשא הייתי מאריך בענין הזה למען יודע כי נבוחה דברתי :

קנ"ד אה"כ האריך כל הצריך או כל מה שתרצה כי אמרי נועם דברך מתוקים מצד דבש :

קנ"ה אה"ח אמצא חן בעיניך אדוני כי נחמתיני. ובכן אופר ראשונה דרך כלל. כי מגמת הפילוסוף לידע האמת והשקר והטוב והרע. וזהו עצמה מגמת החכם הישראלי :

קנ"ו אה"כ אשוב ואשאל מה נשתנו אלו מאלו :

קנ"ז אה"ח אתה תראה, כונת הפילוסוף לידע האמת והשקר כדי לידבק אל האמת ולברוח מן השקר. וכן כונתו לידע הטוב והרע כדי לבחור בטוב ומאוס ברע. וכן חכמי ישראל הקדושים כונתם ומגמתם זהו. אמנם האמת המבוקשת מחכמינו היא אמת זכה וברורה אמת ה' צרופ' אשר אין בה חשש שקר וכן הטוב המבוקש הוא טוב אשר לא נמצא בו לא עירוב ולא שמץ רע. כדכתיב (תהלים ל"ד) סור טרע ועשה טוב. וכתיב (דברים ל') ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך. כלומר אם תבחר בחיים רע שתחיה. ואם תבחר בטוב לא יקרך רע משום שהבא ליטור מסייעין אותו מן השמים. וכשישמור מצות ה' וחקיו ומשפטיו מובטח לו שהשיג כל מה שהיה לו להשיג וידע בודאי שהוא בן העולם הבא. אבל הפילוסוף אפשר שיכלו בהכל ימיו ושנותיו בבהלה ויעלה תרם בידו שאין בו טועיל. כי מי עלה שמים וירד להודיע דרך משל אם הוכובים הם ארצות מיושבות מבני אדם ושאר בעלי חיים ואם יש בהם צמחים וימים ונהרות ובקעות. או מי בא עד נבכי ים וירד לעמקי תהום לידע מה בחשוכא :

קנ"ח דברי פי חכם חן :

קנ"ט אה"ח הן אמת שכוונתם לבחור בטוב ולמאוס ברע. אבל תעו מדרך הטוב ונטו מסנו כי לא הכירוהו לפי שחשבו שהטוב הוא הטוב המדותיי והמציאו להם מדות כפי אשר עלה בדעתם ויקראו להן מדות טובות ולמחזיק בהן קראו איש טוב וגברא רבה כגון הם אמרו שאחת מהמדות הטובות היא סאוס בעושר ובחור בעוני ולכן מפארים ומשבחים לדיאוג'יניש ציני'קו אשר בית דירתו היתה חמת גדולה שניסויה בא' מראשיה להגן עליו מקור החורף ומחום הקיץ כדי שלא יזיקוהו והי' שואל צדקה לעובדים ולשבים. והי' לו קערה לשתות בה ולפי שפעם אחד ראה איש מלקק בידו אל פיו השליך הקערה. פילוסוף אחד הי' עני מרולדל והמלך נתן לו כסף וזהב הרבה להצילו ממצוקות העוני וישבם בבקר ויקח בידו את הכסף ויבוא לפני המלך ויאמר לו הנה לך כסף אשר נתת לי קח לך כי אינני חפץ בו. ויתתה המלך ויאמר לו מה זאת עשית לי למה בעשית במנתתי אשר נתתי לך. וישב הפילוסוף את המלך דבר לאמר אדוני מיום היותי על הארסה עד היום הזה ישבתי במנוחות שאננות ובמשכנות

ובמשכנות כבשמים כי מעולם לא הייתי להוט אחר המסון ולעולם נסתפקתי בהכרתי והיה די לי והותר וכל תאותי היתה בחכמת הטבע לדרוש ולחקור עניניו ומעשיו כי רבו. אמנם אתמול אחר אשר לקחתי את פרישת הכסף סעיפי עצבוני וילכו אחרי ההבל ויהבלו לחשוב מה אעשה מהכסף אם אקנה מסנו מחורה להשתכר או אם טוב לי להפקידו ביד אדם נאמן או אקנה מסנו קרקע ויהי מרף בביתי. ותדר שנתני מעיני ולבבי כים נגדש כי סבבוהו גלי הכחשבות ועכרוהו המון המטרדות ותתפעם רוחי פוסה על שתי הסעיפים ולכן לא אוכל ללכת באלה כי לא נמיתי ובכנן הכסף נתון לך ואני בעניותי החזקתי ולא ארפה ובאמת שאין אלו אלא דברי כסיל ופתי ובעד שהרי שלמה המלך אשר עליו נאמר (מלכים א' ד') ויחכם מכל האדם וכל דבריו ברוח הקודש. שאל מאת הש"י (משליל) רש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חקי. וזהו באמת ובתמי' שאלת חכם שאם אין לו מה יאכל צריך שכל היום ירדוף אחר סוונותיו ולא ישאר לו אפי' מלא שעה לפנות מחשבתו לעיון ואז תורה מה תהא עלי. והקב"ה הכשיתנו (ויקרא כ"ז) אם בחקותי תלכו וגו' ונתנה הארץ יכולה וגו' ובקללות הגזים ולא תתן ארצכם את יכולה. נמצא שהקב"ה מעניש ע"י העניות ומי הוא זה ערב את לבו לומר שהעניות מדה טובה ושלכן ראוי לרדוף אחרי' והלא אינו אלא עונש וצריך לברות ממנה כברוח מן החרב מן הרעב ומן הדבר. אלא ודאי שאין מסש בדבריו הללו. והפילוסופים אינם יודעים להבחין בין טוב לרע שהרי אמר הש"י (דברים ל) ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע. ופירש מהו חיים וטוב (שם) לאהבה את ה' אלהיך ללכת בדרכיו ולשמור מצותיו וחקותיו ומשפטיו וחיות ירבית וברכך ה' אלהיך וגו' ואם יפנה לבבך ולא תשמע וגו' הגדתי לכם היום כי אבוד תאבדון לא תאריכין ימים על האדמה וגו'. לפי זה נדר הטוב הוא עבוד אלהים ונגר הרע הוא סיר מרע :

קנט אה"כ ואם אדם מוסר נפשו למות על קידוש ה' בחצי ימיו היכן טובתו של זה והיכן אריכות ימיו של זה :

קס אה"ח אשריו ואשרי חלקו בסודו תבא נפשי ובקהלו יחד כבודי. וכי יש טוב גדול או יש שמחה גדולה מזו למות על קדושת שם הש"י :

קסא אה"כ והלא קצת פילוסופים מתו מיתה משונה בלב שמח ונפש חפצה ומה יתרון לזה מזה.

קסב אה"ח אמת ויציב שקצת פילוסופים מכת השמו' איקוש מתו בלב שמח כגון א' מהם שדכו במדוכה במצות המלך והוא היה אוטר. אתם דכין בשר ונידון ועצמות אבל אי אתם יכולין לדרך הנפש וזהו כרי שיאמרו שהיתה לו נפש רחבה ושהי' סובל המיתה בלי עצבון הנראה בעיניך שזה הפילוסוף שכת כך. הוא בן העולם הבא :

קסג אה"כ ח"ו כיון שלא ידע את ה' ולא עבדו :

קסד אה"ח בוא וראה מה נשתנה הקדוש המוסר נפשו על קידוש ה' כי הוא מבוזה חיי העה"ז לעבוד את ה' בכל נפשו אעפ"י שנוטל את נפשו ממנו ואעפ"י שסיבל יסורין קשים במיתתו הוא סובל בשמחה ובטוב לבב כמו שעשו רבי עקיבא ור' חנינא בן תרדיון וכמו שעשו אבותינו ועושים עד היום אחינו בשרנו בספרד ובפורט"וגאל כי יודע כי מלבד שנשמחו לו כל עונותיו תשאר נפשו מקודשת מחשמלים ואראלים ותתענג לעד ולעולמי עולמים בתכלית הטוב והשמחה אשר עליו נאמר תהלים

(תהלים ל"א) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך הלוה תקרא רע ומות או טוב וחיים :

קסה אה"כ רואה אני את דבריך שאין לקרוא רע לרע עובר אשר אחריו טוב נצחי. ובכן אין לשוות הפילוסוף עם הקדוש הזה שעליו נבון לומר (שם קכ"ו) הזורעים בדמעה ברנה יקצורו :

קסו אה"ח כיון שהפילוסוף אינו יודע להבחין בין טוב לרע מסילא לא ידע למאס ברע ולבחור בטוב :

קסז אה"כ צריך לומר כן בהכרח. אמנם במה שהוא אמת ושקר חייבים אנו להזרות שהבה חכמים מחוכמים שהרי גילו מסתורי ומצפוני הטבע באופן שאין דבר נעלם מהם ואין נסתר מנגד עינם שהם מדברים על השמים וארץ וכל צבאם על הים ועל כל אשר בו. על הבהמות ועל החיות על העופות ועל הדגים ועל כל אשר תרמוש הארסה. על העבים על הקולות ועל הברקים ועל המטר ועל השלג על הברד ועל האוויר ועל החושך על היום ועל הלילה על הרעמים ועל הרוחות וסוף דבר על כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו :

קסח אה"ח ודאי שדבריו על כל מה שאמרת אבל מי יבטיח לנו שהטיבו את אשר דברו :

קסט אה"כ לפי שאין מכחיש דבריהם :
קע אה"ח והלא אמרתי לך (ס' קמ"ה) שהיו' קמו האחרונים נגד ארס"מו ומאנו בדברו :

קעא אה"כ מהו זה וכי יש סחלוקת בין הפילוסופים :

קעב אה"ח יש ויש באופן שאין שנים מסכימים על דעת אחת .

קעג אה"כ הודיעני נא את דרכם :

קעד אה"ח הנני הנני להפיק רצונך. ואתחיל בענין הברקים והרעמים ואודיעך בתחלה דרך כלל סברות קצת פילוסופים ואח"כ אחזה דעי אף אני וקח לך את אשר תיטב בעיניך כי אתה תבחר ולא אני :

קעה אה"כ שמחני באמרתך ואל תבישני משברי :

קעו אה"ח סברת ארס"מו היא שחומר הברקים הם קיטורים חמים ושמים העולים מן הארץ וסבת התלהבותם היא מהירות תנועתם בענן אשר לוחץ וסובב אותם מכל הצדדין באופן שהם סגורים בתוכו ורצים ושבים למצוא כנוס לנפשם מלחץ אויב לפי שהם חמים ויבשים והענן קר ולח וכשמתלהב קורע הענן לשנים ויוצא ואז יראה הברק וישמע הרעם :

קעז אה"כ נראה לי שדברי אר"סטו הם נכוחים לסבין :

קעח אה"ח סברת קארט"סיו פילוסוף גדול. הוא שחומר הברק הם קיטורים של גפרית ומלח הנקרא ניש"רו העולים מן הארץ והנה העננים העשויים כמין רפין אי קליפות זו על גב זו פעמים סמוכים זה לזה ופעמים רחוקים זה מזה כי עינינו הרואות שיש גבוה מעל גבוה וגבוהים עליהם והם תלויים באוויר ספני ששטחם דק וקל מאד ממנה ולכן הוא סובלם וכן אם נשב בהם הרוח ימלטם מעבר אל עבר וישאם על כתפו זמן גדול כאשר תראה בנוצה של עוף שהיא פורתת באוויר כל זמן שמישיב הרוח וכשיעמוד תפול בקרקע ספני שהיא כבדה מהאוויר והנה אם הענן העליון נתעבה ע"י החום דהיינו שהתחם חיבר חלקי הענן זה בזה באופן שנתמעט שטחו ונתרבה

זתרבה כוכרו ונעשה ככר מהאוויר הסובלו עד עכשיו על כנפיו. צריך בהכרח שיפול על הענן שתחתיו אשר יש בו מהקטורים הנפריים ואז נלחצים ונכבשים מלמעלה ולמטה בין שני העננים ובכן מתלהבים ומבקשים מפלט לנפשם וכיון שהענן העליון אינו כבד בכל מקום בשוה לפי שבאמצע הוא כבד יותר מבקצוות. ובכן כנפלים על חברתם נשארו ביניהם סדקים אשר בהם יוצא האש אבל לפי שהם צרים מאד ואין בהם רוחב למדת האש הוא יוצא בכח גדול וביד חזקה ופותח אותו לפנות מקום לעצמו כפי צרכו ובזה היתה המיה גדולה. וזהו הרעם:

קעט אה"כ קשה לי בסברא הזאת נפילת העבים שאין דעתי נוחה בה וכל השאר הוא כמעט של ארכט"ו:

קפ אה"ה יש אומרים שהקטורים מתלהבי' בענן מעצמם ואפילו בלי תנועה כמו שנראה לעין באי שיציל"א בהר איטנ"א הנקרא מוניביל"ו וכן סמוך לעיר נאפור"ש בהר ביסוביא"ו הנקרא מונט"י די שומ"ה וכן באטוריק"א במרינת ניקאראגו"אה וכן בהר היקנ"א אשר באי איסלנד"א שכל אלו מקראין אש הנולד בתוכם מעירוב המחצבי' אשר בקרבם של גפרית וזפת ומלח ונפש ניטר"ו ודברים אחרים אשר בהתערבם יחד ידליקו את עצמם ע"י הרתיחה הנוולת בם. ואם ההדלק' נעשתה במקום רחב אין שטן ואין פגע רע כי האש אינו מוזק ואינו יוצא לחוץ ואם באווי יראה החוצה לא יגרום שום נזק כי אין מי שיעכבהו לילך אל מקום אשר יהי שמה הרוח ללכת. אמנם אם השער יהיה סגור ולא ימצא מקום לצאת אוי מרגיז ארץ ממקומה ומרעיש המחוז הסמוך לו בקול גדול ובהמיה גדולה באופן שאמין לבו בנבזרי' ערום ינום ביום ההוא להציל נפשו מני שחת כי ייראו פן יעשו בתיהם קבריה' כאשר אירע לעיר קטניא"ה במלכות שיציליא"ה בשנת ה' אלפים תכ"ט הוא אלף תרס"ט ולעיר סיראקוס"א שם בשנת ה' אלפים תנ"ג היא אלף תרצ"ג לחשבונם אשר נהרסו עד היסוד בהן ונשארו תל עולם שממה וביטים ההם ובעת ההיא היתה עת צרה וצוקה ליושבי האי כי מתו בה יותר משלש מאות אלף נפשות. וזה עצמו יארע בכרקים וברעמים כי יתלהבו מעצמם כשחומרם ראוי לדלק ויגרמו רעם גדול לפעמים אף בלי לוחץ ולוחם אלא בהתרמם כל מין ומין זה בזה שהרי הקיטיקו"ם עושים מן הזהב עפר אחר שמשמין על כף של נהושת או שכ כסף או של ברזל ומחממין אותו מעט ומשמיע רעם גדול כקני השרפה הנישאים בעגלה וחוזק כחו כלפי מטה כי יקוב כף הברזל ויעשה בה חור גדול. וכן יש עפר אחר אשר הוא ג"כ מרעים ונעשה מנ' חלקים של ניטר"ו וב' של מלח של אבן שנמצא בחביות של יין שקורין מארטאר"ו וחלק א' של גפרית. ולכן כשימצא חומר הדומה לזה בענן ויהיה שם מעט חום יוליד בדקים ורעמים בלי ספק:

קפא אה"כ גם זו סברא נכונה מאד ועתה השמיעני מה שהמצית בעיונך על ענין זה:

קפב אה"ה אחת ציאתי להודיעך כיצד המצאתי סבת הדלקת הברקים וקול הרעמים ובכן מוכרתי להתחיל מראשית הענין:

הנסיון מוכיח שהזוכית שצורתו נבנונית יולדו ממנו ב' דברים בהכרח. חדא שיגדיל כלי המוחש וגוף הנרא'. ונ"מ שכל בתי עינים שמגדילן האותיות צורתן גבנונית. ב' שאם תשים הזוכית הזה נגד השמש באופן שיעברו ניצוציו כנובה גבנוניתו ותשים תחת מקום כלות הניצוצי'

הניצוצי' כמלית או נייר או דבר הראוי לישרף יתלהב מעצמו ותאכלהו אש לא נופח וכל שהנבנונית יהיה יותר גבוה ישרוף ממקום קרוב בנהיצה רבה . וכן יעשה המרא' החלולי' שמוליד' אש במהירות גדולה . אמנם הזכוכית שצורתו קעורית לא יוליד אש בשום אופן ולא יגדיל המוחשים הנראים אדרבא יקטין אותם :

קפג אה"כ כל זה ודאי וברור ובחון :
קפד אה"ח הנסיון מוכיח ג"כ שהעבי' מציידין לנו לפעמים גוף השמש גדול ממה שנראה לנו כשהאוויר זך וצח ולפעמים מציידין אותו קטן ממה שנראה בצחות האוויר כאשר ראיתי פעמים רבות בעיר הגדולה לונדריש ברוב הימים בזמן החורף , ונ"מ שני דברים . הרא' שהעבי' בהיר' כזכוכית . ב' שיש מהם שצורתם גבנונית ויש שצורתם ג"כ קעורית ויהי ג"כ בהכרח עב שהוא חלל כלפי מעלה וגבנוני או חלק כלפי מטה או להיפך וסוף דבר כל הצורות השייכות בזכוכית שייכות ג"כ בעבים . וכיון שיש בענן הסגולה הראשונה של הזכוכית שצורתו גבנונית כמו שהוכחתי (סי' קפ"ב) למה לא תמצא בו ג"כ הסגולה השנית דהיינו לשרוף באש כל דבר הראוי לישרוף כגון גפרית ומלח וכו' :

קפה אה"כ ודאי שאם תמצא בו הסגולה הראשונה תמצא בו השנית ג"כ כי היא תולדות הראשונה :

קפו אה"ח גלוי ומפורסם לכל שיש עננים סדורים זה על גב זה כמין דפין של עץ כס"ש (סי' קע"ט) פעמים מסוכים זה לזה ופעמים רחוקים זה מזה . שהרי עינינו הראות שיתפור ויתפרד הענן התחתון ויראה עוד ענן אחר גבוה ממנו . נשים א"כ שיש ענן התחתון הטומן בחיקו דבר הראוי לשריפה כגון גפרית וזפת ומלח וני"ט'רו ודברים אחרים כיוצא העולים מן הארץ . ונשי' ג"כ שהענן העליון צורתו גבנונית וניצוצי השמש העוברים דרך חום גבנוניתו מכים בענן התחתון במקום שיש שם הדברים הנפשרים אין ספק שיולידו אש בענן התחתון שהרי אין מי שיעכב על ידם :
קפז אה"כ כודאי אמנם דברך מותרים זה את זה . שהרי בראשונה אמרת שהמראות החלולים מולידים אש במהרה אח"כ אמרת שהזכוכית שצורתו קעורית אינו מוליד אש לחלוטין :

קפה אה"ח כך אמרתי . ואעפ"כ אין דברי האחרונים סותרים את הראשונים כי הזכוכית החלול שאינו מוליד אש הוא חלול משני שטחיו ומפריד ניצוצי השמש זה מזה אחר שיצאו מתוכו לאוויר אמנם המראה החלול הוא חלול מתוכו וצורתו גבנונית מאחריו לפי שהיא חלק עיגול ובכן מקבץ כל ניצוצי השמש בתוך חיקו והם מתערבים ונכפלים ומסתרנים ומתחברים יחד כמעשה שבכה זה נכנס בתוך גבולו של זה באופן שידליק אש אוכלת בנהיצה רבה וישרוף ויתך העופרת והבריל בזמן קצר דהיינו בחלק מ"ב בשעה . ויותר שחלק עיגול המראה הוא קטן ימהר יחיתה מעשהו :

קפס אה"כ נצחתי בתשובתך היקרה והנעימה ;
קפז אה"ח אם צורת הענן תהיה חלולה סבפנים כלפי מעלה וגבנונית כלפי מטה ויהי בתוכה קיטורים הראויים לידלק יולידו ברקים ורעמים גם כן אעפ"י שלא יהיה על הענן החלול אלא אוויר זך בלי עננים :

קפזא אה"כ זהו סברא נכונה וקלה להבין מכל הסברות שהצעת . אבל יש לי עליה קושיא גדולה :

קפזב אה"ח דבר אדוני כי שומע עבדך :

קצנ אה"כ לפי מה שהצעת לא יהיו ברקים ורעמים בלילה מפני שאז השמש הולך תחת האופק וכי תימא הבי נמי והלא הנסיון מעיד להפך :

קצד אה"ח אין דעתי לסתור סברות הקודמות ולחלוק עליהן אלא להודיע שאפשר שיתלהבו הקיטורים מסבה אחרת ג"כ. ועל הדלקת הברקים והשמעת הרעמים בלילה אומר. שיש ענן גבוה ויש ענן שפל. והגבוה יעלה עד יותר מחמשים מילין ובכך כל זמן שהענן רואה את השמש אעפ"י שאינו נראה לנו מפני שהוא תחת האופק דהיינו בתחלת הלילה ובסופה. ויכול להוליד ברקים ורעמים. כי היושב במקום גבוה יראה השמש בתחלת היום ובסופו קודם מאחר היושב במקום נמוך. כי הא דאחז"ל אר"י (פ') כל כתבי דף ו"ח ע"ב) והוא הלקי ממכניכי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי. והיינו מעמא משום דטבריא היתה בעמק והיה השכש שמהר לשקוע קודם צפורי ובכך היו מקדימין בהכנסת שבת ובצפורי היו מאחרין בהכנסתו לפי שהשמש מאחר לשקוע יותר סבטבריא מפני שצפורי יושבת על ראש ההר (פ"ב דכתובות דף ק"ג סע"ב) ולפיכך מידלי ובמים אוירא אבל במוציאי שבת היו מסהרין ליכנס בחיל בטבריא ומאחרין בצפורי. וכיון שהענן גבוה ויכול לראות השמש בתחלת ובסוף הלילה ויכול להדליק הקיטורים כמו שאמרת מזהב המרעים ומההרים המקיאים אש. ועוד יש קיטורים המתלהבים באויר ענראים בעין כובבים הרצים ממקום למקום בעין קורות בעין עיזים דולגות שאם יפלו בענן ידליקוהו :

קצה אה"כ הסברות הראשונות מקובלות אצלי יותר מסברתך :

קצו אה"ח הודיעני נא היתרון שיש לסברתם על סברתי :

קצז אה"כ לפי שלדידהו סבת הברקים והרעמים אחת היא בין ביום ובין בלילה. אבל לדריך שמים הנה אחת ביום ואחת בלילה :

קצה אה"ח היש כח ביד שום אדם להכחיש מה שנראה לעין :

קצט אה"כ בודאי שאי אפשר להכחיש מה שנראה לעין :

ך אה"ח והלא אתה רואה שהענן והזכוכית שצורתן גבנונית מדליקין המוחשים ומדליקי' אש וכן המראה והענן שצורתן חלול. וא"כ מה איכפת לי אם אינו מדליק בלילה. וכי תאמר על הזכוכית שצורתו גבנונית ועל המראה חלול שאינו מדליק ביום מפני שאינו יכול להדליק בלילה מחמת העלם השמש :

רא אה"כ עתה ידעתי כי סברתך נכונה מאד וקישיתי אינה קושיא :
רב אה"ה ה' יאריך ימין על ממלכתך כי שבע מדות שמנו רו"ל בחכם כולם איתנהו כך בתכלית השלמות :

רג אה"כ ואם המצא ימצא פילוסוף אחר שימצא כבה אחרת להולדת הברקים ויהיה מתקבלת יותר מסברתך מה תעשה :
רד אה"ח אבטל סברתי מיד מפני סברתו :

רה אה"כ נמצא שכל דברי הפילוסופים אינן אלא השערות בעלמא :

רז אה"ח כדברך ארוני המלך כן הוא. כי אם תשאל לעשרה פילוסופים טעם דבר אחד כל אחד מהם ימציא לך טענות וראיות כל כך מתקבלות ומתקרבות אל הסברא שאם תרצה אח"כ לבחור באחת מהנה אינך יודע להבחין איזו תיטב בעיניך :

רח אה"כ הבא ראיה למען יבחנו דבריך האמת אתך. כי בדבר חכמה אין להאמין

להאמין אפילו לגדול שבחכמים בלתי שיתן טעם לדבריו :

ר"ח אה"ח ארס"טו והנלוים אליו חושבים שהכל נעשה מחומר וצורה והעדר . כגון העץ קודם שנשרף היה עץ . ואחר שנשרף פשט צורת העץ ולבש צורת האפר . הרי חומר וצורה והעדר . החומר הוא הנושא דהיינו דבר הראוי לקבל צורות רבות . שהרי בתחלה היה עץ ואחר שנשרף נעשה אפר נמצא שלקה צורה חדשה . וההעדר נמצא בו גם כן בהולדו שהרי ממה שלא היה אפר נעשה אפר . זוהי סברתו דרך כלל . אמנם נאשינר"ו פילוסוף גדול אשר מת בן ס"ו שנים בשנת אלף הרנ"ה לחשבונם היא ה' אלפים תמ"ו לחשבוננו גזר אומר שהחומר הוא גופים קטנים בתכלית הקטנות באופן שאינן ראוי' ליחלק מרוב קטנם כי אין בגוף הקטן הזה שום חלל ומאלו הגופנים נוצרים ונעשים כל המורכבים . ויש להשתכל בהם הצורה ד"מ אם הם חדים או כדים . והמצב . והסדר . והגודל . והתנועה . וכן כפי הכנת צורתם ומצבם וסדרם וגדלם ותנועת' אשר יכין להם הבורא יתברך ויתעלה שמו מטהוה ונוצר מהם המורכב אעפ"י שחומר אחד לכולם . כאשר עינינו רואות בכרזל ד"מ אשר מסנו נעשה חרבות ורמחים סכינים מסמרים ומחשים יורות ומנעולים ומפתחות וקני השרפה וכלים מכלים שונים אין מספר . וכל הכלים האלו נוצרים ונעשים מחומר אחד לפעולות ומלאכות רבות כפי ההכנה והצורה שיתן האומן לכלי . כן ה' אלהינו ברא חומר א' מאין ומסנו יוצר כל המורכבים באופן שכשיגביל אותו בסדר א' יהיה אילן . ובסדר אחר זהב . ובסדר אחר כסף . וכן לכל בריה ובריה על זה הדרך :

ר"ט אה"כ ומהיכן באות הצורות למורכב' לפי סברת ארס"טו :

ר"י אה"ח מוצאות מבה החומר ע"י המקרי' המכונים אותו לקבל הצור' . כגון העץ קודם שיקבל צורת האש נכנס בו החום שהוא המקרה ויכניחו לקבל צורת האש העתידה לצאת ואח"כ מקבל צורת האש המוצאת מבה החומר :

ר"א אה"כ הנה נאשינר"ו הורה מהות החומר לעין וממילא מהות המורכב' . אבל במונח ארס"טו לא ידענו עד עתה חומר המורכבים אלא דרך כלל :

ר"ב אה"ח חומרם לפי דעתו הם הארבע' יסוד' . אש ואויר ומים וארץ . ויקרא המורכב על שם היסוד הגובר בו או על שם איכותיו כגון הדגים שגובר בהם הליחות והקור שהם איכות המים נאמר בהם שחומרם סימיו ומזגם קר ולח . ובגפרית נאמר שטבעו חם ויבש כאש . וכן נאמר על כל המורכבים כנקלה כנכבד :

ר"ג אה"כ היש עוד דעות וכתות :

ר"ד אה"ח יש ויש כהנה וכהנה . אבל איני משמיעך אלא הגדלות שבהן אשר יצא טבען בעולם והן עוד שתיים . הראשונה היא של פילוסוף אחד בצרפת הנקרא קראטיסי"ו או די"ש קארטים אשר היתה לו ישיבה א' בעולם עם נאשינר"ו הנ"ל . וזה האיש קארטיסי"ו מת בן נ"ד שנה בשנת אלף תר"ן לחשבונם היא ה' אלפים ת"י לחשבוננו :

וסברתו היא שהקב"ה ברא בתחלה החומר הראשון יש מאין . ואח"כ חילקו לנ"י יסודות . היסוד הראשון חומר דק בתכלית הדקות וסתנועע בנחיצה רבה ואין לו צורה מוגבלת אלא טקבלת כל הצור' שבגופים אשר נכנס בהם כמים שאם תשיסם בכלי עגול תהיה צורתן עגולה

ענולה במשולש משולשת. ובמרובע מרובעת. וזוהי היסוד יצר הקב"ה השמש והכוכבים הקבועים ברקיע והאש. והיסוד השני הוא מכרורי דקים עד מאד אבל לא כל כך כיסוד הא' והוא הנקרא איש"ר ומכנו עשה השמים וזה ג"כ לוקח צורות הגופים שנכנס בהם היסוד הנ' שהוא החלק העב הוא מצוייר מצורות הרבה כגון משולש. מרובע וכו'. ומכנו ברא הארץ. המים. והאוויר וכל המורכבים. והוא מסכים עם גאש"רנדו שהמורכבים משתנים מחמת צורתם מצבם וסדרם וגודלם ותנועת' אבל חולק עליו במה שאמר שהעולם קצתו מלא גופים וקצתו חלל מפני התנועה הצריכה לבריות כי אם אדם ילך ד"מ ממורה למערב צריך שבהליכתו ירחיק האוויר שכנגד גופו כלפי מערב. ואם יש חלל ומקום פנוי לקבל בו האוויר הנדחה אזי יגיע האדם למחוז חפצו. אך אם אין ריקות בעולם האוויר יתרים נדנז ויעכב אותו מלכת למסעיו. אלה דברי גאש"רנדו. אבל קארט"מיו תפש לו בזה דרך אחרת ואמר שאין ריקות בעולם אלא הכל מלא והכל נוף ופוען כך. נוף הוא כל שיש לו אורך ורוחב ועומק בחלל ימצאו שלשתם. א"כ היינו חלל היינו נוף. וא"כ אין ריקות בעולם. ועוד יש מחלוקות גדולות ביניהם שאינו זוכרן כי אינו מביא אלא ראשי פרקים הצריכים לכונתי דהיינו להוכיח היתרון הגדול שיש לחו"ל על הפילוסופים:

רמז אה"ח מה שאמר קארט"מיו שהיינו חלל היינו נוף אינו נראה מקובל אלא הסברא;

רמז אה"ח אל השריה עצמך אדוני המלך להקשות נגד שום אחת מאלה הסברות לפי שהם בעצמם ערכו מלחמה אלו נגד אלו כאשר תשמע אחר שאניד לך סברת הכת הרביעית הנקראת קימ"קום האומרים שהתהלות ועיקרי המורכבים נודעים וניכרים על ידי האש. שהרי אם תקח איזה מורכב כגון יין ותשים אותו באנטיכי על האש תמצא בו חמשה דברים שהם יסודות דהיינו גפרית. רוח או כסף חי שקרוין מירק"ורי. מלח. מים. ואדמה. ונחלקים לפועלים ופעולים. שנים האחרונים פעולים. והשלשה הראשונים פועלים. אך יש הפרש בין מורכב למורכב במה שבאחד יגברו המים על הארץ ובאחד הרוח. ובאחד הגפרית. ובא' המלח. ועוד יש כמה וכמה עירובין אין מספר שאם יעלה על דעתך שיהיו בו ד"מ ג' חלקים מלח. ובי' חלקים של גפרית. והצי של רוח. ואחר שיהיו בו ג' חלקים של גפרית וא' והצי של מלח ואחד של רוח בודאי שישתנה מהאחד וכן תצייר בשכלך תגבורת וחלישות הגופים והשתנותם כפי שיעור העירוב וכפי היסוד הגובר בו החזק הוא הרפה. וכשם שבכ"ב אותיות בלבד נעשים כמה אלף אלפים תיבות מתיבות שונות בכל לשונות העולם. וכשם שבד' קולות הניגון בלבד נעשים כל הניגונים שבעול' בין לבכות בין לשחק כן בה' יסודות האלו נעשים ונוצרים כל המורכבים. הרי לך ארבע סברות הנזכרות היום בעולם. ועתה אדוני המלך תפול נא תתני לפניך ואל תשב את פני אמור נא לי איזו יכשר הזו או זו או אם כולן כאחת טובות: ר"ן אה"כ מי האיש החכם אשר לא שמע אלא ראשי דברים בקיצור מופלג אשר ימצא לבו לבתור בטוב ולמאום ברע מבלתי שמוע מענות הבעלי דינין:

ריח אה"ח אבל אתה אדוני המלך חכם כמלאך האלהים ונקל זאת בעיניך להבחין בעומק שכלך בין האמת והשקר:

ריח אה"כ לעשות רצונך החבר חפצתי ולא מלבי כי היה צריך פנאי גדול

גדול ושקידה רבה לשמוע מענות הבעלי דינין, ולדמותן זו לזו ולשקול אותן במאזני הסברא והנסייון או יוכל החכם לפסוק בלי גמגום ופקפוק ולומר הלכה כפלוני. אבל כיון שאתה מכריחני אניד לך את הרשום על לוח לבי באמת ובתמים. והיינו שכל הסברות וההשערות הללו הן אפשריות ומתקבלות אל הלב. כי מה שאמר אר"טו שיש חומר אחד המקבל כל הצורות הוא דבר הנראה לעין שהרי אין ספק שהעץ אחר שנשרף נעשה אפר. ואם תשים האפר במים רותחי' ותסגנם תמצא מלח. הרי שהעץ פשט צורתו ולבש את צורת האש. ואח"כ צורת מלח. א"כ יש דבר א' שאינו משתנה וראוי לקבל כל הצורות. ובכן אין בסברתו דבר מנגד אל השכל אלא הכל מתקבל ומתיישב על הלב וזה ברור :

וסברות גאשינד'ו ג"כ נכונה במה שאמר כי בהשתנות מצב וסדר וגודל ותנועות הגופים הקטנים שהם חומר כל המורכבים תשתנה צורתם. ומשל הברזל המשתנה לחרבות ומחטים ומפתחות הוא יפה ואמיתי. אמנם יתכן יותר במשל הקמח שנעשה מבנו עיסה וממנו נעשה לחם שצורתו עגול, מרובע, כעין פרחים. וכעין צורות בני אדם וחיות ועופות :

ועל קארפ"סיו נ"ל שסברתו אמיתית ורצויה. לפי שצריך להודות לדבריו במה שאמר שיש הפרש גדול בין השמש והכוכבים לאויר הנקרא (איט"ר) ולשאר בריות העולם השפל הזה אשר חומרם עב וחשוך. ובכן היא הנותנת שחומר העליונים חוץ מהירח ושאר כוכבי לכת חוץ מהשמש חומרם זך ונקי מחומרנו. וסוף דבר מי יוכל להתרים נגד הקימ"יקום אשר טראין לעין החמשה יסודות בכל מורכב ומורכב :

רב אה"ח הוא אשר דברתי (בסימן ר"ו) שאם תשמע מענות עשרה פילוסופים על ענין אחד אעפ"י שהן רחוקות זו מזו או מותרות זו את זו כולן מתישבות על הלב :

רכא אה"כ א"כ כולם חכמים כולם נבונים :

רכב אה"ח איני מכחיש זה. אמנם אפשר שהיו והולידו מלבם דברי שקר בכל מכל כל :

רכג אה"כ אפשר ואפשר. אבל עם כל זה חמה חכמים מחוכמים :

רכד אה"ת מעולם לא עלה בדעתי לומר שאינן חכמים. אמנם צריך בהכרח לומר שתקנת' קלקלתם. לפי שאתה רואה שכל מענותיהם וראיותיהם מתקבצות אך השכל אעפ"י שמותרות זו את זו. וזהו מופת חותך שאין בפיהם נכונה לפי שהאמת היא נקודה וכל שחוץ ממנה שקר. והנה הצעתי לפניך ד' סברות ואם יש אמת ביניהן אלא אחת. ואפשר ג"כ שכל תראה ובל תמצא. ותהיינה כולן הבל וריק :

רכה אה"כ לא שמיע לי בלומר לא סבירא לי :

רכו אה"ח הן העידו על עצמן והוראת בעל דין כמאה עדים דמי. שהרי הפילוסופי' בתחלת דבריה' מודים ואומרי' שאע"פ שלא נודעו אלא קצת מחלקי המורכב החיצוניים כגון שהיא נוף. שנוצר מחלקים משתנים. ואה"ח כאלה אעפ"י שלא נודעו כל חלקיו וכל איכותיו ותנאיו עם כל זה די במיעוט עיקרים האלה לדבר עליהם בלשון חכמה. והוא יקרא חכמה. שנודעים בו קצת עיקרים בלבד ומוציאין מהם תולדות. ההוא יקרא חכמה. ולמייסד העיקרים ומוציא התולדות חכם יקרא. וכן אמרו התוכנים בראשית ספריהם שכל העיגולים בין שמרכום מרכו הארץ בין יוצאי מרכו הכל פרי מחשבותם. וכן אמרו בפירוש שאעפ"י שהם כותבים בספריהם שיש בגלגלים מעגלים

מעגלים וגבוה רום ושפל רום ושלכן הקיץ ארוך מהחורף ח' ימים לפי שהשמש הולך או ברום גלגלו ושהחורף קצר לפי שהולך בשפל רום. הכל אינן אלא הסצאות בעלמא להבין את מעשה ה' כי נירא הוא. וכן כל א' וא' בורד לו דרך נקיה וקלה לפי עיונו ולפי ענינו. ונוסף לזה שזה בונה וזה סותר. זה מנגד לזה. וזה מנגד לזה. וסוף דבר הכל ספק ושמא והשערה וסברא. ועל כיוצא בזה אה"ל עלובה עיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה ;

רכז אה"כ הודיעני נא הקושיות שמקשין אלו סאלו :

רכת אה"ח אם באתי להגידן ולספרן יכלה הזמן והסה לא יכלו. הילכך אח"ך אחת לכל סברא ומכנה בעומק השכלתך תדין על השאר :

רכת אה"כ כל אשר בלבבך עשה :

רך אה"ח אר"טו אמר שהצורה נולדה מהמקרים המכנינים החומר לקבלה. כגון העיץ. קודם שיקבל צורת האש נכנס בו החום שהוא מקרה ומזרבה עד שלבסוף מוציא אש מבח החומר. ולפי זה (אמרו המקשים) אין הפרש בין הצורה שהיא עצם למקרה שהוא החום אלא בפחות ויותר וזה לא יתכן. ועוד שהוא אומר שהצורה נולדה מהחומר ואם כן הצורה אינו עיקר. ולא ראשית המורכבים :

רלא אה"כ אני למדתי חכמת אר"טו כימי חרפי אבל ברוב הימים כמעט ששכחתיה בעסקי מלכותי שרבו כמו רבו. אמנם עדין נ"ל שיש תשובה לקושיא הזאת :

רלב אה"ח יש ויש אמנם אין לי להאריך בזה כי כל סגמתי אינו אלא להורות יתרון חז"ל על הפילוסופים. ולזה די לי להגיד ראשי פרקים של הפילוסופים. ואח"כ ארחיב פה כשאבוא אל חז"ל :

רלג אה"כ אין נכון לקצר במקום שראוי להאריך שכיון שאתה רוצה שאדון בין בעלי דינים אין לך להגיד טענות האחד ולסתום טענות האחר. ואם ככה תעשה תעבור משום פתח פ"ך לאלם :

רלד אה"ח אין דעתי למעון טענות שני הבעלי דינים באמת ובתמים. אבל אני מקצר ועולה מפני שיש לי טענה אחת גדולה נגד הפילוסופים הקדמונים אשר לא ידעו את ה' המקרקרת יסודותיהם והורסת אשיותיהם וע"כ יוכרחו להודות שעם כל שכלם ופולפולם הם בפני חז"ל ביתוש בפני הפיל. ואז תשא עיניך השמימה ותאמר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו :

רלה אה"כ כלו עיני מיחל למענה הזאת אך איני רוצה להכריחך. ואם תרצה תחישנה ואם לאו בעתה :

רלז אה"ח שלמה אמר (משלי ט"ו כ"ג) ודבר בעתו מה טוב. אמנם בין כך ובין כך אגיד לך מה שמקשים נגד גאש"נדרו. והיינו שלפי סברתו יש מהגופים הדקים עשויים כסין וזין ויש כסין משולש. ויש מששה ומשמנ' צלעות. ובכן שואלין ממנו מי הוא זה ואיזה הוא אשר ראה את הגופים האלו בצורתם ותכונתם :

ונגד קארט"סיו אומרים שאינו אמת שכל הנמדד לאורך ולעומק ולרוחב הוא נוף אלא שצריך ג"ה שיהיה עצם מתפשט באופן שבמילואו יעכב גוף אחר מליכנס במקומו כל זמן שהוא מסלא אותו :

ונגד הקימו"קים אומרים שמה שמוציאין ע"י האש מן המורכבים אינו אלא עיקרים שניים הסתהוים מהראשונים ולא ראשונים כמו שכתבו הם :

רקי אה"כ כל אלו הקושיות נוחות ליתרין :

רלה אה"ח דא נעלם סמני. אבל אין כונתי אלא להודיעך שבין כל כתות הפילוסופים

הפילוסופים אין הם אתת שתסכים עם חברתה בעיקרים. בתנאים. ובהקדמות. אדרבא נלחמים אלה נוכח אלה מערכה מול מערכה. ואחר העכל והטורה זה פניו לצפון וזה פניו לדרום. וסוף דבר אם יש בכח דעת האדם להסכים עם האמת לא יסכים אלא אחר אחד מהם. ואפשר ג"כ ששום א' מהם לא דבר נכונה ויבלו כולם ימיהם לריק ושנותם להבל כי מי הוא מהם אשר ערב את לבו לאמר קבלו דעתי. והלא הם עצמם הודו ואמרו כי כל חכמתם אינה אלא השערה וסברא כמו שאמרתי (סי' רכ"ז) ואם יעמדו על תלם להחזיק בסברתם ולומר כי אמת יהנה חכם. יאמרו להם מי עמד בסוד ה' והלא יתוש קרמך במעשה בראשית ואדם אין עד יום הששי והש"י אמר לאיוב (ל"ח ד') איפה היית ביסדי ארץ. ומי הוא אשר דבר פי ה' אליו ויגיד לו לאמר החומר הראשון בראתיו מאין ויצרתיו גם עשיתיו כמין עיפה גדולה וממנו לקחתי ונתתי לו צורת שמים ושמש וירח וכוכבים ואויר ומים וארץ ואילנות וצמחים ודגים ובהמות וחיות ועופות ואדם. או בראתיו כמין גופים קטנים וצורות מצורות שונות. ויצרתי מורכבים ממורכבים שונים בסידור הסצב והצורה והגודל והתנועה בדרכים שונים. וכן תאמר על כל סברות שאר הפילוסופים הבונים בדעתם עולמות ומחריבין את הנמצאים בדעות אחרים. ואעפ"י שלכל א' וא' יש ידים פניחות (סי' ר"ך) צללו במים שאין להם סוף דהיינו חכמת ויכולת הבורא יתברך ויתעלה שמו והעלו חרם בידם :

ר"ל אה"כ אין ספק שחכמת ויכולת הש"י הן בלתי תכלית אבל לא העלים מעיני בני אדם קצת מניצוצי חכמתו ויכולתו. שהרי כמה וכמה דברים אמרו שמסכימים עם הנסיון :

ר"ב אה"כ כך הוא בקצת חכמת הטמוריות. שרובן נראין לעין אף כי יש בהן דברים קשים אשר א"א לשום אדם לעמוד על ענינם ולהסכימם יחד. כגון אלכסון העיגול שאין אדם יכול להשוותו אל עיגולו וכן אלכסון המרובע שא"א להשוותו עם צלעו אבל בכל שאר החכמות אין רואה ואין יודע כי אם בהשערה וסברא ושוא :

ר"מ אה"כ תאמר כן והלא כמה וכמה דברים נמצאו מהפילוסופים האחרונים לא שערום הראשונים. כגון קנה זכוכית שקורא ברוס"יטרו שמימים בו כסף חי הנקרא פירקו"ריא ובו יודע אם יהיה מטר או לא. וכן קנה זכוכית אחר שנקראו פירמו"מיטרו אשר משימין בו משקה הנקרא רוח יין ובו יודע אם גובר הקור או החום. וכן על ידי שמימין זכוכית שצורתה גבוגית בחלון נקוב וסגור ועוברים בו נציצי השמש רואין בתוך חשוך כל מי שעובר בשוק עם צבע בגדיו אלא שראשו למטה ורגליו למעלה. ומשם ידעו שסברת האומר שהמוחש רץ אל החוש היא אמיתית כאפלטון ולא שמהחוש הולך למוחש כמו שכתב ארס"טו. וכמה המצאות אחרות אשר ספרו לי יפות ומועילות :

ר"ב אה"כ אני אניד לך טובות ומועילות מאלה. הם המציאו קני ההכמה שמגדילים המוחשים ומקרבין אותם אל העין ואע"פ שיהיו רחוקים כמה מילין. ומן אחר מקני ההכמה המגלים את המוחש שאינו נראה לעין סרוב קטנתו. כמין הראשון מצאו ארבעה כוכבים המקיפים את כוכב צדק וחסמה את כוכב שבתאי וכמה חידושים אחרים בשמש ובירח. וכמין השני גילוי שקנה הריאה מתחלק בתוכה לכמה ענפים ואלה לענפים אחרים ושיש בהן כסין אבעכועות קטנות שע"י הנשימה שואבות האויר והזמות לאשכור

לאשכול ענבים. וגילו ג"כ הקפת הדם כמו שכתבו האחרונים וכמה וכמה חרושים אחרים אין מספר. הם המציאו זכויות שע"י צורת גבנוניתו אם יושם לפני השמש מתוך הנחשת והכרזל וכל מיני מתכות בענלה ובזמן קרוב יותר מן האש. הם המציאו ע"י הקיט"קא תרופות חדשות קלות וטובות מתרופות הקדמונים באופן שמה שהיו עושים הקדמונים בלוג א' של משקה להריק הגוף עושין האחרונים ברביעית הלוג ערב מועיל ומתוק ולא מר ורע כבראשונה :

רמז אה"כ א"כ אתה מודה לדברי שהמה חכמים מתוכמים :
רמז אה"ח מעולם לא עלתה בדעתי ולא יצא ספי שאינם חכמים גדולים אלא שחז"ל חכמים מהם בלי ערך לפי שחכמת הפילוסופים אפשר שלא תקום ולא תהיה אלא במקצת הלמודיות :

רמז אה"כ עדין לא שמעתי סמך כיצד יש לאל ירך להכחיש התועלות שהגדתי ושהגדת :

רמז אה"ח איני מכחישן אלא אני מייחס אותן אל הלמודיות :

רמז אה"כ וכי ספני יחוסן אל הלמודיות יקלו בעיניך :

רמז אה"ח לא אדוני אינן קלות בעיני. אבל לא יאות כל כך גדולה וכבוד לממציאים אותן ספני שרובן נמצאו דרך סקרה. כגון קנה ההבטה שהוא דבר נפלא נמצא כך. אדם אחד לקח שתי חתיכות של קרח בידו והיה משים דרך שהוק זו לפני זו וזו לפני זו ומביט במוחשים שכנגדו וראה שהיו נראים יותר קרובים ויותר גדולים וחזר והביט וקרוב והרחיק החתיכות בכמה פנים עד שראה פעמים שלש ומאה שכך היה מעשה וכתב על זה לאחיו שהיה פילוסוף גדול ויש אומרים שהיה קארט"סיו הנ"ל ובחן וניסה גם הוא בשתי זכויות ואחר עיון גדול ושקידה רבה המציא קנה ההבטה. וכן הם אמרו שפימא"גורש המציא מלאכת הניגון על ידי שראה חרשי ברזל סכין אותו בקורנם על הסדן ושמע קול הקורנסים שהיו מולדין מין ניגון ושקל הקורנסים וראה שזה כבד מזה ובכך עיין ופלפל בהפרש המשקל והקול עד שהמציא הניגון :

רמז אה"כ והכתיב ביובל בן למך (בראשית ד') הוא היה אבי כל תופש כנור וענב :

רנ אה"ח ועוד שרוד שהיה כמה מאות שנים לפני פימא"גורש היה סנגן ומשורר גדול כנראה בתהלים :

רנא אה"כ אתה מחזיק קושיתי ביתר שאת :

רנב אה"ח פימא"גורש חי בע' שנה של גלות בבל ואין ראייה מהיונים להמצאת החכמות והמלאכות כי מה שהיו חדש להם כבר היה משנים קדמוניות ישן בכל האס"יאה כי שם נברא אר"הר ומשם התחיל הישוב ומושביה למדו כל הגלילות היושבות למערכה החכמות והמלאכות כנראה מהאותיות של היונים שחצי שמתן הן עברית וצורתן הן של אותיות של עבר הנדר מהופכות :

רנג אה"כ לפי דעתך א"כ כל החכמות והמלאכות הנודעות בעולם נודעו דרך סקרה ולא דרך עיון :

רנד אה"ח סרברי חכמי ישראל וחכמי או"ה למדתי זה. שהדי חז"ל אמרו (עירובין פ"י דף ק' סע"ב) א"ר יוחנן אילמלא לא ניתנה תורה היינו למדין צניעות מתתול וגזל מנסלה ועריות מיונה וכו'. ופירש"י כחתול שאיז מסיל רעי בפני אדם ומכסה צואתו. וגזל מנסלה דכתיב אנרה בקיץ נחמה

לחמה ואין אחת גזולת סאכל חברתה . ועריו' מיונה שאי' נזקקת אלא לבת זונה , וכרפואה ג"כ עיקרי וימורות תרופותיה למדנו מבהמות חיות ועופות באופן שיתכן לומר מלפנו מבהמות ארץ וכן כתב פליני' או בס' ח' שלו פרק כ"ו וכ"ז שהאיפופוטמוס' דהיינו סוס מיימי כשיראה לו שהוא שמן מאד יוצא אל היבשה ומבקש קנה או קיץ חד מאד ובו מקיז דם לעצמו בידך דהיינו שיושב על הקיץ עד שיקוב העורק ואחר שיצא כל דם הצריך סרפא המכה בטיש , הצבי כשהצייד נעץ לו חץ בנוף אוכל העשב הנקרא דוקט' אם והחץ נופל . ואם נשכו סין עכביש ארסי הנקרא פאלאנ'ני סרפא עצמו באכילת סרטנים . והצפור דרור הורה לבני אדם שהקילוד' וניא מין עשב הוא טוב לעינים מפני שבו סרפא בניו כשיש להם חולי עינים . וכנהנה רבות עמו הנם כתובים שם :

רנה אה"כ הניחא בחכמות ומלאכות שהזכרת אבל מה תאמר בשאר החכמו' שאין ללמוד מהב"ח שאינם מדברי' כגון חכמת האשטר' ונמיאה . מי מהב"ח לימד לאנשים שהשמש מהלך או שהארץ מהלכת :

רנו אה"ח כבר אמרתי לך אדוני המלך שכל הדבר התלוי בנסיון נקל לינלות ולהודע במעט עיון ושקידה ובפרט כשיש לו קצת יחס עם הלמודיות ואעפ"כ יהיו עדין פנים לכאן ולכאן באופן שלא ימצא בין שתי הכתות סוכיה שיוכל לומר בההלש כך הוא ולא באופן אחר והרי לך משל . הנה אנחנו רואים שהשמש כתנועע והארץ עומדת על עמדה בלי תנועה וזו היתה סברת טולום' יאו ואחרים אבל לסאן דסבירא להו שהשמש יושב במרכז כבבי לכת בלי תנועה יאכרו שאין מהראייה ראייה לתנועת השמש . שהרי ההילך בספינה נראה לי שהוא עומד והארץ מהלכת ואינו כן כך אנחנו יושבי הארץ מהלכים והשמש עומד ונראה לנו שהשמש מהלך והארץ עומדת :

רנז אה"כ וכי אפשר שיהיה כך :
רנה אה"ח אי אפשר להאמין כך מפני שהוא נגד מה שמפור ביהושע (שם י') ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים . כמו שהזכרתי (סי' קל"ב) אבל אפילו תימא שהיה בידנו להאמין מזה מה שלבנו חפץ הנה נצב לעומתנו ספק גדול ועצום אשר בשבילו השכל פוסה על שתי המעיפים מבלתי שיוכל לפנות עי ימין או על שמאל :

רנז אה"כ ימהר יחשיה רברך להוציא נפשו ממסגר המבוכה :
רס אה"ח כשם שהיושב ביבשה רואה את היבשה עומדת ואת הספינה מהלכת במים ורואה האמת . אפשר גם כן שנראה את הארץ עומדת ואת השמש מהלך ונראה מה שהוא באמת :

רסא אה"כ אפשר ואפשר . והנני רואה שכלי פוסה על שתי המעיפים כמו שאמרת כי אין לו דרך לנשות לסברא זו או לזו :

רסב אה"ח בישוב הארץ שגו ברואה שהרי חרשים גם ישנים שבהם כולם כאחד ענו ואמרו שכל חנורה השורפת לא תקבל בחיקה בעלי חיים מרוב חומה ושריפתה כי השמש מכה בניצוץ ישר על הגליל ההוא ועל כן יקוד כיקוד אש ואם היו שם בעלי חיים ישרפו כקדוה אש המסים ובכן היו מקשים ואומרים שבכל כדור הארץ לא יהיה יישוב אלא בחנורה המסוננת לצד צפון :

רסג אה"כ חסדי עליך שכבר אמרתי לך פעמים רבות שתדבר עם מי שאינו יודע עיקרי החכמה למען יבינו הכל העיקרים על בוריון :